

ЭРҮҮГИЙН ПРОЦЕССЫН ЗАРЧИМ

Цагдаагийн хошууч **Б.Эрдэнэбат**
ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн
Мөрдөх арга зүйн тэнхимийн ахлах багш

Товч агуулга. Эрүүгийн багц хуулийн шинэтгэлийн бодлогын хүрээнд хүчин төгөлдөр хэрэгжиж байгаа Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн зарчмын зарим асуудлыг судлах, Эрүүгийн процессын ажиллагаа шуурхай байх зарчмын мөн чанарыг тодорхойлох.

Түлхүүр үг. Эрүүгийн процесс, Эрүүгийн багц хууль, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Эрх зүйн зарчим, Эрүүгийн процессын хуулийн зарчим, Эрүүгийн процессын ажиллагаа шуурхай байх зарчим

Үндсэн хэсэг. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 11 дүгээр зүйлд "...нийгмийн дэг журмыг хангах нь төрийн үүрэг мөн" гэж заажээ. Манай төрөөс нийгмийн дэг журмыг хангах зорилгоор олон талт арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсээр байна. Ийм арга хэмжээнүүдийн нэг бол төрөөс гэмт хэрэгтэй тэмцэх талаар явуулж буй ажиллагаа юм. Гэмт хэрэгтэй тэмцэх нь юуны өмнө гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, гарсан гэмт хэргийг илрүүлэх, бүртгэх, мөрдөн байцаах, түүнийг үйлдсэн этгээдийг олж тогтоож, түүнд хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэх, гэмт хэрэг гарахад нөлөөлсөн шалтгаан, нөхцөлийг арилгах арга хэмжээ авах явдлаар илрэн гарна. Ийнхүү гэмт хэрэгтэй тэмцэх талаар төрөөс явуулж буй олон талт үйл ажиллагаа нь гэмт хэргийг илрүүлэх, бүртгэх, мөрдөн байцаах гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг олж тогтоох, түүнд ял оногдуулах зэрэг ажиллагаа нь гагцхүү хуулиар зохицуулагдсан эрүүгийн процессийн хүрээнд явагддаг онцлогтой.

Эрүүгийн процесс нь эрүүгийн байцаан шийтгэх эрх зүйн хэм хэмжээгээр зохицуулагдаж, улмаар хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах байгууллага болон прокурор, шүүхээс хэрэгжүүлдэг, өөр хоорондоо уялдаа холбоо бүхий олон талт цогц үйл ажиллагаа мөн. Монгол Улсын Эрүүгийн процесс нь дараах онцлог шинжтэй. Үүнд:

1. Энэ ажиллагаа нь гэмт хэргийн талаар мэдээлэл авагдсан үеэс эхэлж хэргийг мөрдөх, хянан шийдвэрлэх ажиллагааны туршид үргэлжлэн явагддаг.

2. Уг ажиллагаа нь тус тусдаа салангид биш харин өөр хоорондоо уялдаа холбоо бүхий цогц байдлаар явагддаг. Тухайлбал, хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын явцад хэрэгт нотолбол зохих байдлыг тогтоохын тулд ЭБШ тодорхой ажиллагааг явуулж хангалттай нотлох баримт бүрдүүлбэл сэжигтэнг яллагдагчаар татаж, түүнд ял сонсгох бөгөөд шүүх гагцхүү тухайн яллагдагчид сонсгосон ялын хүрээнд хэргийг хэлэлцдэг.

3. Энэхүү ажиллагаа нь ЭБШХ-аар тодорхойлогдсон тодорхой зорилт, журамтай. ЭБШХ-ийн 6 дугаар зүйлд “Аливаа хэргийг шуурхай илрүүлж, гэмт этгээдийг олж тогтоох, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээд нэг бүрт зохих ял шийтгэлийг шударгаар оногдуулах, гэм буруугүй хэнийг ч гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутайд тооцохгүй байх явдлыг хангахад оршино” гэж ЭБШХ-ийн зорилтыг тодорхойлсон юм.

4. Монгол Улсын Эрүүгийн процесст төрийг төлөөлж тусгай зарчим, журмын дагуу байгуулагдсан тодорхой байгууллага, тухайлбал хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах байгууллага, прокурор, шүүх оролцож, хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт хийгээд хяналт тавих, эрүүгийн хэргийг шүүх хуралдаанаар хэлэлцэх зэрэг үйл ажиллагаа явуулж оролцоно. Үүнээс гадна эрүүгийн процесст сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч, өмгөөлөгч, гэрч, иргэний нэхэмжлэгч, иргэний хариуцагч, тэдний төлөөлөгчид, аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэд оролцдог.

5. Эрүүгийн процесст төрийг төлөөлөн оролцогч байгууллагын үйл ажиллагааны арга хэрэгсэл, хэлбэр, уг ажиллагааг явуулах газар, цаг хугацааг нь ЭБШХ-аар тогтоогдсон байдаг.

6. Эрүүгийн процесс нь хэргийн бодит үнэнийг тогтоох зарчимд үндэслэгдэж явагддаг.

7. Энэ бүхнээс үзвэл Монгол Улсын Эрүүгийн процесс нь хуулиар тогтоогдсон арга, хэрэгсэл, хэлбэр бүхий төдийгүй, тодорхой журмын дагуу явагддаг төрийн байгууллага, тодорхой албан тушаалтан, хүмүүсийн өвөрмөц үйл ажиллагаа юм¹.

Монгол Улсад Ардчилсан хувьсгал ялснаас хойш хийгдсэн шинэчлэл нь төрөөс баримтлах гадаад, дотоод бодлого, үндсэн хуулийн байгуулал, нийгэм соёл, эдийн засаг, эрх зүй², улс төр, байгаль орчин, боловсрол, эрүүл мэнд, шинжлэх ухааны гээд бүхий л чиглэлд хийгдсээр ирсэн ба одоо ч үргэлжилж байгаа билээ.

Үүний тод жишээ нь Эрүүгийн багц хуулиудад хийх шинэчлэлийг үе шаттайгаар явуулж³, 2017 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдрөөс Эрүүгийн хуулийн шинэчилсэн найруулга, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль хүчин төгөлдөр хэрэгжиж байна.

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн зорилго нь гэмт хэргийг шуурхай, бүрэн илрүүлэх, гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, хуулийн этгээдийг олж тогтоон шударгаар ял оногдуулах, гэм буруугүй хэнийг ч гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутайд тооцохгүй байх, хүний эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах, зөрчигдсөн эрхийг сэргээх гэж тодорхойлсон байх ба судлаач миний бие тухайн хууль /эрх зүй/-ийн мөн чанар, нийгмийн ач холбогдол, үзэл санааг зарчмуудаар нь дамжуулан судлахыг зорилоо.

Францийн соён гэгээрүүлэгч Ш.Монтескьо 250 гаруй жилийн өмнө бичсэн “Хуулийн амин сүнс” бүтээлдээ “Хууль ард олны тусын тулд бүтээгддэг⁴” гэж дурдан хуулийн амин сүнс нь “Зарчим” гэж тодорхойлсон⁵ байна.

Зарчим гэдэг нь /латин хэлнээс principium-үндэс, эхлэл/ эрх зүйн шинжлэх ухаанд тухайн үйл ажиллагаанд зайлшгүй удирдамж болгох үзлүүдийн нийлбэрийг буюу Үндсэн хууль болон бусад хуулиудад бэхжиж тусгалаа олсон бөгөөд ЭБШ ажиллагааны ерөнхий журам, зохион байгуулалтыг тодорхойлж улмаар уг ажиллагааны мөн чанарыг илэрхийлж буй нийтлэг заалт мөн⁶ гэж манай орны судлаачид үзсэн байна.

Харин эрх зүйн зарчмыг эрх зүйн иж бүрэн номлол буюу төсөөлөл, баримтлал, зан үйлийн ерөнхий суурь юм. Уг зарчим нь эрх зүйн тодорхой журмаас иш татсан тухайн журмын гаргасан нийтлэг үндэслэлийг тодорхойлсон заалт⁷ буюу бүх субъектуудыг хамаарч эрх зүйн зохицуулалтын бүх хүрээнд үйлчилж байдаг хамгийн том нийтлэг хэм хэмжээ байдаг⁸ гэж тодорхойлсон байна.

Зарчмууд нь хууль зүйн ач холбогдол бүхий асуудлыг шийдвэрлэх гол үндэслэл учраас эрх зүйн бүрэлдэхүүн нэг хэсэг⁹ болж улс орон бүр тухай орны түүхэн уламжлал, эдийн засаг нийгэм, улс төрийн байгууламж, дэглэм, тогтолцоо, тэдгээрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим, эрх зүй, төрийн мөн чанартай холбоотой өөр өөр байдаг байна.

Эрүүгийн процессийн зарчим нь хоорондоо нягт холбоо бүхий, анхдагч, тулгуур заалт учраас түүний агуулгыг дэлгэрүүлэн тодорхойлдог эрх зүйн бусад хэм хэмжээнүүдээс ач холбогдол, үйлчлэл багтаамжийн хувьд ямагт илүү өргөн хүрээтэй байдаг.

Зарчим нь эрх зүйн бусад хэм хэмжээг удирдан чиглүүлэх, заавал дагуулах, “засаглал-захирах” шинжийг өөртөө агуулахаас гадна, зөрчигдсөн үед хамгаалагдах эрх зүйн арга хэрэгсэл нь тодорхой байдаг.

Иймээс эрүүгийн процессийн ажиллагааны зарчмыг Үндсэн хуулийн заалтын “хуулбар”, аль эсхүл ерөнхий тунхаглал, үзэл баримтлал мэтээр хандаж болохгүй.

Монгол Улсын Үндсэн хуулинд эрх зүйн ерөнхий зарчмыг заан тодорхойлсон байдаг бөгөөд тэр нь ардчилсан нийгэм, төрийн мөн чанар, хүний эрх, эрх чөлөөний баталгаа болж өгнө.

¹ Ц.Амарсайхан нар. Процессын эрх зүй, онол-туршлага. УБ., 2013, 2014 он. 273 тал

² Монгол Улсын Их Хурлын Тогтоол "Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2000 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл" 1998 он

³ Монгол Улсын Их Хурлын Тогтоол “Хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл батлах тухай” 2017 он

⁴ Шарль Монтескьо. Хуулийн амин сүнс, Франц хэлнээс орчуулсан Т.Төмөрхүлэг УБ., 2009 он, 5 дахь тал

⁵ С.Нарангэрэл. Хуулийн амин сүнсний эрэлхийлэл. УБ., 2016 он, 8 дахь тал

⁶ Г.Совд. Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн тайлбар. УБ., 2002 он, 10-11 тал

⁷ С.Нарангэрэл. Эрх зүйн толь бичиг. УБ хот., 2007 он, 641 дэх тал

⁸ Ч.Нямсүрэн. Эрх зүйн ерөнхий онол, УБ., 2017 он, 99 дэх тал

⁹ Дворкин. О правах всерьез. научная статья

Бүхий л эрх зүйн хэмжээний эх сурвалж болсон Үндсэн хуульд туссан энэхүү зарчим нь салбар хуулиуд, түүний дотор ЭБШХ-д өөрийн хэв шинжээ хадгалан хэлбэржиж, үйлчилдэг.

Эрүүгийн процессийн энэхүү зарчим нь эрх зүйн хэмжээний нэгэн адил өөрийн бүтэц (гипотез, диспозит, санкц)-тэй, ингэж баймааж амьдрал - практикт хуулийн заалттай нэгэн адил үйлчилдэг юм.

Дээр дурдсанчлан эрүүгийн процессийн зарчим нь хоорондоо амин уялдаатай учраас нэг нь зөрчигдвөл нөгөө нь бас хэрэгжихгүйд хүрнэ. Ийм тохиолдолд байцаан шийтгэх ажиллагаанд ноцтой алдаа гарах нь ойлгомжтой¹⁰.

Эрүүгийн процессын зарчим нь тухайн ажиллагааны зорилтыг ханган биелүүлэхэд ямагт тус дөхөм үзүүлдэг ба дараах үндсэн шинжүүдийг өөртөө агуулдаг байна. Үүнд:

1. Хууль зүйн хэлбэрийг олсон төдийгүй зайлшгүй дагаж биелүүлэх шинжтэй байна. Өөрөөр хэлбэл зарчим нь Үндсэн хууль, Эрүүгийн процессын хууль болон бусад ердийн хуулиудад тусгагдана.

2. Энэ нь хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах, хэрэг шийдвэрлэх зэрэг төрөөс гүйцэтгэх үйл ажиллагааны үндсэн чиглэл, баримтлал болно.

3. Зарчим нь эрүүгийн процессын ажиллагааны явцад хийгдэж буй үйлдэл, үйл ажиллагаа, хуулийн дагуу явагдаж байгаа эсэхийн үндсэн шалгуур болохын зэрэгцээ эрх зүйн хийдлийг шийдвэрлэх хууль зүйн үндэс болно.

4. Зарчим нь манай төрийн улс төрийн бодлого, мөн чанарыг илэрхийлнэ.

Нэг үгээр хэлэх юм бол өөр хоорондоо уялдаа холбоо бүхий бүхэл бүтэн тогтолцоо болгон авч үздэг байна¹¹.

Нэг үгээр хэлэх юм бол эрүүгийн процессын ажиллагааны зарчим гэдэг нь тухайн эрх зүйн хэм хэмжээгээр илэрхийлэгдсэн бөгөөд мөрдөн шалгах, хянах, шүүн таслах үйл ажиллагаанд удирдлага болгох үндсэн үзэл санаа болно¹². Эдгээр зарчмууд дээр үндэслэн Эрүүгийн процессын эрх зүйн тодорхой хэм хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлж, түүнд зохицуулан эрүүгийн процессын ажиллагаанд оролцогчид өөрсдийн үйл ажиллагааг явуулна. Эцсийн эцэст Эрүүгийн процессын ажиллагааны гол чиглэл, систем, шат, шинж чанар нь түүний үндсэн зарчмуудаар тодорхойлогддог болохоор тэр нь улс төр, хууль зүйн чухал ач холбогдолтой юм.

Тухайн үндсэн зарчмуудыг биелүүлэлгүйгээр Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны зорилтуудыг амжилттай шийдвэрлэж чадахгүй юм.

Манай улсын эрдэмтэн судлаачдаас Д.Жаргалсайхан “Эрүүгийн байцаан шийтгэх ажиллагааны бодит үнэний зарчим”, Д.Зүмбэрэлхам “Гэм буруугийн презумпцийн зарчмыг Монгол Улсын Эрүүгийн байцаан шийтгэх ажиллагаанд хэрэгжүүлэх онол, практикийн зарим асуудал” зэрэг сэдвээр хуул зүйн ухааны докторын сэдэв хамгаалан нарийвчлан судалсан байна.

Тухайн судлаачид, эрдэмтдийн үзэж байгаагаар Эрүүгийн процессын хуулийн зарчим нь ямар ч хөдөлгөөнгүй, хувирч өөрчлөгдөдгүй зүйл биш бөгөөд тухайн улсын нийгэм, эдийн засгийн байдалтай уялдуулан процессын эрх зүйд үндэс болгон суулгасан агуулгын хэмжээнд өөрчлөгдөж болдог байна¹³.

Бүх зарчим эрүүгийн процессийн шат болгонд нэгэн зэрэг заавал хэрэгжих учиргүй. Зарчим нэг бүрийн үйлчилгээ эрүүгийн процессийн тухайн үе шатны зорилго, чиглэлээс хамаарна.

Эрүүгийн процессийн зарчмыг дараах байдлаар ангилж болно. Үүнд:

1. Хүний эрх, эрх чөлөөг баталгаажуулах үндэс суурь болсон зарчим (энэ нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хоёрдугаар бүлэгт тусгагдсан.)

2. Шүүх эрх мэдлийг хэрэгжүүлэх үндэс суурь болсон зарчим (энэ нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Гуравдугаар бүлгийн “Дөрөв”-т зүйлд тусгагдсан.)

3. Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуульд тусгалаа олсон эрүүгийн процессийн ажиллагааны бусад зарчим.

¹⁰ Ц.Амарсайхан нар. Процессын эрх зүй, онол-туршлага. УБ., 2013, 2014 он. 275 тал

¹¹ Б.Бат-Эрдэнэ. Монгол Улсын Эрүүгийн байцаан шийтгэх эрх зүй. УБ., 2004 он, 59-60 тал

¹² Б.Чимэд. Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын Эрүүгийн байцаан шийтгэх эрх зүй. УБ., 1987 он, 21 тал

¹³ Пикалов И.А. Уголовный процесс Российской Федерации (краткий курс): Учебное пособие, 2005. 52

Эхний хоёр хэсэгт багтсан зарчмыг зарим эрдэмтэд тулгуур зарчим хэмээн нэрлэсэн байдаг. Гуравдахь бүлэгт туссан зарчим нь Үндсэн хуулийн зарчимд тулгуурласан байдаг, гэхдээ өөрийн онцлогийг илэрхийлнэ. Жишээлбэл, нотлох баримтыг шүүх (шүүгч), прокурор, мөрдөн байцаагч, хэрэг бүртгэгч зөвхөн дотоод итгэлээрээ үнэлэх, шүүн таслах, ажиллагаа тасралтгүй, амаар явагдах зарчим зэргийг энд дурдаж болно.

Монгол Улсад хүчин төгөлдөр хэрэгжиж байгаа Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх хуулийн зарчмыг доорх байдлаар тодорхойлсон байна. Үүнд:

1. ЭХХШТА хууль ёсны байх,
2. ЭХХШАГ заавал явуулах ,
3. Хүний халдашгүй байх эрхийг хангах,
4. Иргэний орон байрны халдашгүй байдлыг хангах,
5. Иргэний хувийн ба гэр бүл, захидал харилцааны нууцыг хамгаалах,
6. Шүүх эрх мэдлийг гагцхүү шүүх хэрэгжүүлэх,
7. Шүүх хэрэг, маргааныг хамтын зарчмаар хянан хэлэлцэж шийдвэрлэх,
8. Хэрэг, маргааныг шийдвэрлэхэд иргэдийн төлөөлөгчдийг оролцуулах,
9. Шүүгч хараат бус байж хууль захирагдах,
10. Хууль, шүүхийн өмнө тэгш байх,
11. Шүүх хуралдааны ажиллагааг нээлттэй явуулах,
12. Сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч, хохирогчийг өмгөөлүүлэх эрхээр хангах,
13. Шүүн таслах ажиллагааг Монгол хэлээр явуулах,
14. Гэм буруугүйд тооцох¹⁴ зэргээр тодорхойлсон байна.

Судлаач миний үзэж байгаагаар Эрүүгийн процессын хуулийн “Шуурхай байх” зарчмыг орхигдуулсан байна.

Тодруулбал Хууль тогтоогчид Улсын Их Хурлын 2009 оны 38 дугаар тогтоолоор батлагдсан Хууль тогтоомжийг 2012 он хүртэл боловсронгуй болгох Үндсэн чиглэлд “Эрүүгийн байцаан шийтгэх ажиллагааг шуурхай явуулахын тулд байцаан шийтгэх ажиллагаа явуулах байгууллагуудын бүтэц, зохион байгуулалтыг өөрчлөх, хялбаршуулсан журмаар хянан шийдвэрлэх хэргийн тоог нэмэгдүүлэх” гэсэн зорилт тавьж байсан ба аль ч цаг үед мөрдөн шалгах ажиллагааг шуурхай явуулан гэмт хэрэг үйлдсэн этгээд нэг бүрт зохих ял хариуцлагыг шударгаар оногдуулах, гэм буруугүй нэг ч хүнийг хилсээр эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхгүй байхын тулд алив гэмт хэргийг түргэн шаламгай, бүрэн гүйцэд илрүүлж, гэмт этгээдийг олж тогтоон, нотолж, хэргийг эцэслэн шийдвэрлэх явдал байсаар ирсэн билээ.

Эрүүгийн процессын ажиллагаа шуурхай байх зарчим

Үйлдэгдсэн гэмт хэрэгт эрүүгийн хариуцлага зайлшгүй хүлээлгэх нь хэргийг хэр зэрэг хурдан илрүүлж, мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулан, хянаж, шүүхээр шуурхай авч хэлэлцэхээс ихээхэн хамаардаг. Иймээс ч мөрдөн шалгах ажиллагаа нь гэмт хэргийг шуурхай, бүрэн илрүүлэх, гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, хуулийн этгээдийг олж тогтоон шударгаар ял оногдуулах, гэм буруугүй хэнийг ч гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутайд тооцохгүй байх, хүний эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах, зөрчигдсөн эрхийг сэргээх зорилго¹⁵той гэж хуульд заасан байна.

Процессын ажиллагааг шуурхай явуулснаар нэг талаар гарсан гэмт хэрэг, үргэлжилсэн болон бэлтгэгдэж буй гэмт хэргүүдийг цаг тухайд нь таслан зогсоох баталгаа болно. Нөгөө талаар хэргийн бодит үнэнийг тогтоох нөхцөл нь аливаа гэмт хэргийг түргэн шаламгай бүрэн илрүүлэх явдал юм. Энэ учраас Эрүүгийн процесс хуульд хэргийг түргэн шуурхай илрүүлэх, бодит үнэнийг тогтоох хоёр гол асуултыг эрүүгийн процессын ажиллагааны үндсэн зорилтын 2 тал болгож заасан байна.

Хэргийг түргэн мөрдөн шалгаж, шүүхээр авч шийдвэрлэснээр хэргийн улмаас нийгэм, иргэдэд учирсан хохирлыг гүйцэд арилгуулах, процесст оролцож буй иргэдийн (яллагдагч, хохирогч, иргэний нэхэмжлэгч, иргэний хариуцагч (эрхийг тууштай хамгаалах явдлыг хангана.

¹⁴ Б.Бат-Эрдэнэ. Монгол Улсын Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх эрх зүй /Альбом схем/. УБ хоот., 2018 он, 17 тал

¹⁵ ЭХХШТА-ийн 1.1 дүгээр зүйл

Ялангуяа цаг хугацаа хожих нь хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын шатанд онц чухал ач холбогдолтой юм. Үүнд: Нотлох баримтыг түргэн, шуурхай олж илрүүлэх, бэхжүүлэн бататгах явдал орно. Зарим ажиллагаануудыг цаг хугацаа алдаж хийх нь (үзлэг, нэгжлэг) тэдгээрийг ерөөсөө хийгээгүй байсантай адил юм. Ийм учраас хууль мөрдөн шалгах зарим ажиллагаануудыг яаралтай, хойшлуулшгүй тохиолдолд¹⁶ хийхийг зориуд заасан байдаг болно.

Процессыг шуурхай явуулах зарчим нь 1.1 дүгээр зүйлд заасан зорилтоос гадна тусгай хэм хэмжээнүүдэд мөн тусгалаа олсон байдаг. Хуульд хөнгөн хэрэгт мөрдөн байцаалт явуулах хугацааг 14 хоног, хүнд гэмт хэрэгт мөрдөн байцаалт явуулах хугацааг 1 сарын дотор¹⁷ гэж тус тус зааж тогтоосон байдаг. Үүнээс гадна сэжигтнийг баривчлах хугацааг 48 цагаар тусгаж өгсөн нь тодорхой төрлийн мөрдөн шалгах ажиллагааг шуурхай явуулах зарчмыг хангаж байна.

Гэвч хэрэг бүртгэлтийн хугацаа, түүнийг сунгах журмыг боловсронгуй болгох нь эзэн холбогдогч тогтоогдоогүй байгаа гэмт хэргийг илрүүлэх ажиллагаанд саад болж байна.

Иймд Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх хуулийн зарчмыг, тэр дундаа шуурхай байх Эрүүгийн процессын зарчмыг нарийвчлан судлах талаар ажиллагааг явуулах саналтай байна.

Ашигласан материал

1. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль. 20017 он
2. Монгол Улсын Их Хурлын Тогтоол "Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2000 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл" 1998 он
3. Монгол Улсын Их Хурлын Тогтоол “Хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл батлах тухай” 2017 он
4. Б.Чимэд. Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын Эрүүгийн байцаан шийтгэх эрх зүй. УБ., 1987 он
5. Г.Совд. Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн тайлбар. УБ., 2002 он
6. Б.Бат-Эрдэнэ. Монгол Улсын Эрүүгийн байцаан шийтгэх эрх зүй. УБ., 2004 он
7. Пикалов И.А. Уголовный процесс Российской Федерации (краткий курс): Учебное пособие, 2005.
8. С.Нарангэрэл. Эрх зүйн толь бичиг. УБ хот., 2007 он
9. Шарль Монтескьо. Хуулийн амин сүнс, Франц хэлнээс орчуулсан Т.Төмөрхүлэг УБ., 2009 он
10. Ц.Амарсайхан нар. Процессын эрх зүй, онол-туршлага. УБ., 2013, 2014 он.
11. С.Нарангэрэл. Хуулийн амин сүнсний эрэлхийлэл. УБ., 2016 он
12. Ч.Нямсүрэн. Эрх зүйн ерөнхий онол., УБ., 2017 он
13. Б.Бат-Эрдэнэ. Монгол Улсын Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх эрх зүй /Альбом схем/. УБ хоот., 2018 он
14. Дворкин. О правах всерьез. научная статья

¹⁶ ЭХХШТХ-ийн 1.26.“хойшлуулшгүй тохиолдол” гэж хүний амь нас, эрүүл мэнд, эд хөрөнгөд ноцтой хохирол учрах, сэжигтэн, яллагдагч оргон зайлах, хэргийн ул мөр, эд мөрийн баримт устах, зөөвөрлөх, нуун далдлах, үрэгдэх бодит аюул байгааг

¹⁷ ЭХХШТХ-ийн 31.13 дугаар зүйл.Мөрдөн байцаалтын хугацаа